

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

2016. gada 16. augustā Nr. 1-6/8 Rīgā

Satversmes tiesas tiesnesei
Sanitai Osipovai
Jura Alunāna ielā 1
Rīgā, LV-1010

Par viedokli lietā Nr.2016-06-01

2016.gada 27.jūnijā Tiesībsarga birojā saņemts Jūsu lēmums, ar kuru Latvijas Republikas tiesībsargs atzīts par pieaicināto personu lietā Nr.2016-06-01 „Par likuma “Par valsts noslēpumu” 11.panta piektās daļas, 13.panta trešās un ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam, 96.pantam un 106.panta pirmajam teikumam”. Lēmumā tiesībsargs uzaicināts izteikt viedokli par visiem jautājumiem, kuriem, pēc tā ieskata, varētu būt nozīme lietā Nr.2016-06-01.

Konkrētajā gadījumā ir apstrīdētas vairākas likuma “Par valsts noslēpumu” normas. Likuma “Par valsts noslēpumu” 11.panta piektā daļa noteic atteikuma izsniegt speciālo atļauju pārsūdzības mehānismu, paredzot šāda lēmuma pārsūdzību Satversmes aizsardzības biroja direktoram un ģenerālprokuroram, kura lēmums ir galīgs. Savukārt likuma “Par valsts noslēpumu” 13.panta trešā daļa attiecina šādu pārsūdzības procedūru arī uz lēmumiem par speciālās atļaujas anulēšanu, tās termiņa nepagarināšanu vai kategorijas pazemināšanu. Tāpat norma nosaka, ka laikā līdz galīgā lēmuma pieņemšanai personai tiek liegta pieeja valsts noslēpumam.

Savukārt likuma “Par valsts noslēpumu” 13.panta ceturtā daļa noteic, ka, ja amatpersonai vai darbiniekam, pamatojoties uz šā panta pirmās daļas 2. — 4.punktu, tiek anulēta speciālā atļauja vai netiek pagarināts speciālās atļaujas termiņš, tas ir pietiekams pamats uzskatīt, ka šī persona neatbilst ieņemamam amatam (veicamajam darbam), kas saistīts ar valsts noslēpuma izmantošanu vai tā aizsardzību. Šāda persona pēc galīgā lēmuma pieņemšanas nekavējoties pārceļama darbā, kas nav saistīts ar valsts noslēpumu, vai ar to izbeidzamas darba (dienesta) attiecības, un turpmāk tai ir liegts saņemt speciālo atļauju. Persona, kurai ir pazemināta speciālās atļaujas kategorija, pārceļama atbilstošā darbā vai, ja tas nav iespējams, izbeidzamas darba (dienesta) attiecības ar to. Attiecīgi minētā norma noteic pielāides valsts noslēpumam anulēšanas sekas, kas nozīmē ne vien pārceļšanu amatā vai darba attiecību izbeigšanu, bet arī liegumu turpmāk saņemt speciālo atļauju.

Tiesībsarga ieskatā, likuma "Par valsts noslēpumu" 11.panta piektajā daļā un 13.panta trešajā daļā ietvertais tiesību aizsardzības mehānisms ir aplūkojams kopsakarā ar Satversmes 92.panta pirmo teikumu un 96.pantu. Savukārt likuma "Par valsts noslēpumu" 13.panta ceturtnā daļa aplūkojama kopsakarā ar Satversmes 106.pantu un Satversmes 96.pantu.

Tiesībsarga birojā iepriekš ir saņemti divi privātpersonu iesniegumi, kur personas ir norādījušas uz to tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumiem speciālo atļauju anulēšanas procesā. Gatavojot atbildes privātpersonām, tika izmantotas Satversmes tiesas 2003.gada 23.aprīļa spriedumā lietā Nr.2002-20-0103 un 2005.gada 17.oktobra spriedumā lietā Nr.2005-07-01 paustās atziņas par likuma "Par valsts noslēpumu" normu interpretāciju.¹ Tomēr jāuzsver, ka Satversmes tiesa, pieņemot 2016.gada 15.aprīļa lēmumu par lietas ierosināšanu, ir atzinusi, ka konstitucionālajā sūdzībā norādītie apstākļi dod pamatu pārskatīt iepriekšējos tiesas spriedumos izteiktos secinājumus, tādēļ arī tiesībsargs savā viedoklī nepieturēsies tikai pie iepriekš paustajām atziņām.

Par likuma "Par valsts noslēpumu" 11.panta piektās daļas un 13.panta trešās daļas atbilstību Satversmes 92.pantam un 96.pantam.

Satversmes 92.panta kontekstā ir vērtējams lēmuma pārsūdzības mehānisma ģenerālprokuratūrā tiesiskums, liedzot pieeju pārsūdzībai tiesai. Tāpat Satversmes 92.panta un 96.panta kontekstā var tikt vērtētas procedūrā ietvertās procesuālās garantijas – tiesības iepazīties ar lietas materiāliem pārsūdzības stadijā un attiecīgi personas tiesības tikt uzklausītai.

Par lēmuma pārsūdzības mehānismu

Latvijas Republikas Satversmes 92.pants noteic, ka ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību. Arī Satversmes 92.pantā noteiktās tiesības var ierobežot, lai aizsargātu citas Satversmē garantētās vērtības.²

Satversmes tiesa iepriekš ir atzinusi, ka no tiesību uz taisnīgu tiesu viedokļa ir pieļaujama situācija, ka tiesā nav pārsūdzams drošības iestāžu lēmums atteikt piešķirt personai pieeju valsts noslēpumam, tomēr tādā gadījumā jābūt alternatīvai iespējai ierosināt kontroli ārpus tiesas procesā.³ Arī konstitucionālās sūdzības iesniedzējs neapšaubā, ka Satversmes 92.panta pirmais teikums neprasa, lai persona savu aizskarto tiesību un likumisko interešu aizsardzībai vērstos tikai Satversmes 82.pantā minētajās tiesu varas institūcijās.

¹ Tiesībsarga 2015.gada 24.aprīļa vēstule Nr.1-5/103 ir pieejama <http://www.tiesibsargs.lv/sakumlapa/advokata-klatesamiba-drosibas-iestazu-parrunas-par-pielaides-valsts-noslepumam-anulesanu/>.

² Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011., 126.lapa.

³ Satversmes tiesas 2003.gada 23.aprīļa sprieduma lietā Nr.2002-20-0103 secinājumu daļas 5.punkts.

Savukārt Satversmes 89.pants un Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 13.pants prasa, lai valsts personas pamattiesībām nodrošinātu aizsardzību, kas ir "tik efektīva, cik iespējams".⁴

Iepazīstoties ar konstitucionālo sūdzību, secināms, ka tās iesniedzējs iebilst pret pārsūdzības mehānismu, uzskatot, ka ģenerālprokurors nevar būt neatkarīgs lēmumu pieņemšanā, jo arī ģenerālprokuroram ir jāsaņem speciālā atļauja pielaidei noslēpumam. Atbildot uz šādu sūdzības iesniedzēja argumentu, Saeima norāda, ka nav būtiskas atšķirības, vai personas sūdzību apstrīdēšanas procesā izskata ģenerālprokurors vai tiesnesis, jo abos gadījumos šīm amatpersonām ir nepieciešams iegūt pielaidei valsts noslēpumam, lai iepazītos izskatāmās lietas materiāliem, kuriem noteikts valsts noslēpuma statuss.

Tiesībsarga ieskatā, valsts ir tiesīga noteikt amatu loku, kuru pienākumu veikšanai ir nepieciešama pielaide valsts noslēpumam. Tiesībsargam ir zināms, ka, piemēram, Igaunijā noteiktas amatpersonas iegūst pielaidei valsts noslēpumam līdz ar apstiprināšanu vai ievēlēšanu amatā, nevis atsevišķas procedūras veidā. Tomēr tas, kādu modeli izvēlas katra dalībvalsts, ir tās politiskā izšķiršanās, bet no cilvēktiesību viedokļa ir vērtējams tikai tas, vai personai ir pieejams atbilstošs tiesību aizsardzības mehānisms gadījumā, ja šāda speciālā atļauja tiek anulēta vai tiek atteikta tās izsniegšana. Līdz ar to apstāklis, ka sūdzību izskata persona, kurai pašai ir pienākums saņemt speciālo atļauju, kamēr vien tiek nodrošinātas pietiekošas tiesību aizsardzības garantijas, nav prettiesisks un ietilpst valsts rīcības brīvībā izvēlēties piemērotāko regulējumu valsts drošības aizsardzībai.

Tomēr, aplūkojot tiesību normu regulējumu plašāk, nav viennozīmīgi secināms, ka normas noteic vienlīdz plašas aizsardzības garantijas visām personām, kurām darbā nepieciešama speciālā atļauja pielaidei valsts noslēpumam. Nav saprotams, kāds ir lēmuma par speciālās atļaujas anulēšanu pārsūdzības mehānisms ģenerālprokuroram. Gadījumā, ja personai, kura ieņem ģenerālprokurora amatu, nav tiesību pārsūdzēt lēmumu par speciālās atļaujas anulēšanu, var konstatēt, ka šai personai nav pieejams efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis. Turklāt speciālās atļaujas anulēšana pēc būtības liedz ģenerālprokuroram turpināt pildīt amata pienākumus, piemēram, izskatīt sūdzības par speciālās atļaujas pielaidei valsts noslēpumam. Salīdzinājumam tiesnesim liegums konkrētā lietā iepazīties ar valsts noslēpumu saturošu informāciju ietekmē tikai amata pienākumu veikšanu konkrētā lietā vai lietu kategorijā, taču pēc būtības neliedz personai turpināt veikt amata pienākumus, ja vien persona netiek krimināli sodīta. Tādējādi tiesneša amata pienākumu veikšanu likumā "Par valsts noslēpumu" noteiktais normatīvais regulējums ietekmē būtiski mazāk. Tiesībsarga ieskatā, arī šis apstāklis ir vērtējams kopsakarā ar personas tiesību aizsardzības mehānisma efektivitāti.

Par uzklaušanās principa ievērošanu un tiesībām iepazīties ar lietas materiāliem

⁴ Satversmes tiesas 2003.gada 23.aprīļa sprieduma lietā Nr.2002-20-0103 secinājumu daļas 5.punkts.

Speciālo atļauju anulēšanu, to termiņa nepagarināšanu un kategoriju pazemināšanu noteic likuma „Par valsts noslēpumu” 13.pants. Minētā tiesību norma tieši nenoteic kārtību, kādā tiek pieņemts lēmums, un neietver noteikumus par personas uzklauššanu pirms lēmuma pieņemšanas. Ministru kabineta 2004.gada 6.janvāra noteikumu Nr.21 „Valsts noslēpuma, Ziemeļatlantijas līguma organizācijas, Eiropas Savienības un ārvalstu institūciju klasificētās informācijas aizsardzības noteikumi” 11.¹ punkts noteic priekšnoteikumus pārrunu veikšanai pielaižu izsniegšanas procesā. Ievērojot minēto, ir vērtējams, vai šobrīd spēkā esošās tiesību normas pietiekami nodrošina Satversmes 92.pantā un Konvencijas 13.pantā noteiktās procesuālās garantijas.

Tāpat likuma “Par valsts noslēpumu” 13.panta trešā daļa nosaka, ka laikā līdz galīgā lēmuma pieņemšanai personai tiek liegta pieeja valsts noslēpumam. Ievērojot minēto, personai tiek ierobežotas Satversmes 96.pantā noteiktās tiesības uz privātās dzīves aizsardzību, liedzot uzzināt valsts rīcībā esošo informāciju par privātpersonu, kas var būt pamatā lēmumam par speciālās atļaujas pielaidei valsts noslēpumam anulēšanu. Personas tiesības piekļūt drošības iestāžu datiem Konvencijas 8.panta izpratnē ir iepriekš vērtētas arī Eiropas Cilvēktiesību tiesā.⁵

Satversmes tiesa ir iepriekš vērtējusi pārbaudes lietas materiālu pieejamību pārsūdzības procesā, norādot, ka, veicot personas pārbaudi, tiek izmantoti arī operatīvās darbības pasākumi. Atļaujot pārbaudāmajai personai pārsūdzības procesā iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem un tajā iesaistītajām personām, varētu tikt nodarīts būtisks kaitējums operatīvo darbinieku konfidencialitātei.⁶ Šajā gadījumā valsts interesēm kopumā nodarītais kaitējums būtu daudz lielāks nekā atsevišķu personu tiesību ierobežojums, liedzot tām pieeju valsts noslēpumam.⁷ Šim secinājumam par tiesībām iepazīties ar lietas materiāliem, kas satur valsts noslēpumu, var pievienoties arī tiesībsargs.

Vienlaikus Satversmes tiesa iepriekš ir norādījusi, ka likuma „Par valsts noslēpumu” normas neizslēdz iespēju kompetentajām institūcijām īstenot taisnīguma principu attiecībā uz personas uzklauššanu. Šīs normas jāinterpretē atbilstoši Satversmei un iespēju robežās katrā konkrētā gadījumā jānodrošina personai tiesības tikt uzklautai.⁸ Kā jau iepriekš norādījis Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments, lēmums par pielaižu valsts noslēpumam anulēšanu pēc būtības būtu atzīstams par starplēmumu, kuram ir būtiska ietekme uz gala lēmumu (amatpersonas tiesiskā statusu maiņu vai izbeigšanu).⁹ Lai gan konkrētā lēmuma kontrole administratīvā procesa ietvaros ir izslēgta saskaņā ar

⁵ Skat. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006.gada 6.jūnija spriedums lietā *Segerstedt-Wiberg and Others v. Sweden*, Nr. 62332/00.

⁶ Satversmes tiesas 2005.gada 17.oktobra sprieduma lietā Nr.2005-07-01 7.3.punkts.

⁷ Satversmes tiesas 2003.gada 23.aprīļa sprieduma lietā Nr.2002-20-0103 secinājumu daļas 5.punkts.

⁸ Turpat.

⁹ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2009.gada 24.marta lēmuma lietā Nr.A7027708/18, SKA-278/2009 9.punkts.

likumā „Par valsts noslēpumu” noteikto speciālo regulējumu, pēc būtības administratīvā procesa principi būtu piemērojami, ciktāl tos neierobežo speciālās tiesību normas. Tiesību doktrīnā norādīts, ka uzklauššanas loģiskais pamatojums ir tas, ka uzklauššanas stadijā jau pirms lēmuma pieņemšanas ir iespējams noskaidrot visas domstarpības un atrast pareizāko risinājumu. Uzklauššanu drīkst veikt vienīgi tad, ja zināms, par kādiem faktiem persona tiks uzklaušīta. Persona savu viedokli var izteikt arī ar pārstāvja palīdzību, tomēr, ņemot vērā, ka uzklauššanas procesā bieži svarīgākais ir tieši faktu iegūšana, var rasties problēmas ar to, ka pārstāvis tos nepārzina tik labi, cik nepieciešams. Veidu, kādā notiek uzklauššana, ņemot vērā konkrētās lietas apstākļus un normatīvo regulējumu, nosaka iestāde. Personai parasti nav tiesību izvēlēties formu, kādā tā tiek uzklaušīta. Mutvārdos procesa dalībniekus var uzklaušīt neformālā sarunā, kā arī speciāli organizētā sēdē. Sarunā izmantojama dialoga metode, uzdodot jautājumu, saņemot atbildes un izdiskutējot problemātiskos aspektus.¹⁰ Ņemot vērā minēto, personas uzklauššana ir būtiska procesuālā garantija, kas personai ir nodrošināma pirms nelabvēlīga lēmuma pieņemšanas. Lai gan uzklauššanas veida noteikšana ir iestādes kompetencē, iestādei ir jānodrošina, ka uzklauššana ir efektīva, nevis formāla.

Kā jau iepriekš minēts, Tiesībsarga birojā līdz šim ir saņemti divi privātpersonu iesniegumi, kur personas ir norādījušas uz trūkumiem atļauju anulēšanas procesā. Vienā gadījumā persona, tāpat kā konstitucionālās sūdzības iesniedzējs norādīja, ka faktiski vienīgais lēmuma pamatojums, bija norādīta tiesību norma, uz kuras pamata speciālā atļauja ir tikusi anulēta.

Ievērojot, ka Tiesībsarga biroja juristiem nav bijis iespējams iepazīties ar minēto lietu materiāliem, kas satur valsts noslēpumu, tiesībsargs nevar izdarīt viennozīmīgu secinājumu par to, vai valsts prakse šo principu ievērošanā atbilst cilvēktiesību standartiem vai nē. Tomēr, tiesībsarga ieskatā, būtiski trūkumi tiesību principu piemērošanā, var norādīt uz pašu tiesību normu prettiesiskumu. Tiesībsargs pieļauj, ka, piemērojot atšķirīgus speciālās atļaujas anulēšanas pamatus, var atšķirties tas, cik izvērts ir sniegtais pamatojums. Tomēr gadījumā, ja ir iespējams apstiprināt personu norādīto, ka vienīgā informācija, kas tām tiek izpausta pārrunu procesā, ir norāde uz tiesību normu, kas pamato speciālās atļaujas anulēšanu, šāds pamatojums jebkurā gadījumā nav atzīstams par pietiekamu, un būtu jānorāda vismaz kāds konkrēts pārkāpuma veids, ko persona ir izdarījusi. Tāpat šāda informācija personai būtu sniedzama jau pirms nelabvēlīga lēmuma pieņemšanas.

Satversmes tiesa jau vairākkārt atzinusi, ka likumdevējam *ex officio* arī pēc tiesību normu spēkā stāšanās ir iespēju robežās jāseko līdzi tam, vai tiesību piemērošanas praksē šīs normas patiešām efektīvi pilda savu uzdevumu. Ja tiek

¹⁰ Administratīvā procesa likuma 62.panta komentārs. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Briede J. (Zin. red.) Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013. 584.-586.lapa.

konstatēts, ka tiesību piemērošanas praksē tiesību normas nefunkcionē, tad ir nepieciešams tās pilnveidot.¹¹ Jāņem vērā, ka Satversmes tiesa iepriekšējos spriedumos ir atstājusi plašu rīcības brīvību valstij vērtēt veidu, kā nodrošināt uzklauššanas principa un pamatojuma principa ievērošanu praksē, lai nodrošinātu pēc iespējas augstāku privātpersonas tiesību aizsardzības standartu. Tomēr gadījumā, ja ir iespējams secināt, ka tiesību normu piemērotāji praksē piemēro tiesību normas neatbilstoši Satversmes tiesas spriedumā iepriekš paustajām atziņām, tas padara tiesību normas, kas pašas par sevi nav pretrunā cilvēktiesību normām, par prettiesiskām pēc būtības. Šādā gadījumā likumdevējam būtu uzdodams pilnveidot normatīvo regulējumu attiecībā uz uzklauššanas principa ievērošanu, nosakot vismaz minimālos informācijas atklāšanas kritērijus personai.

Par likuma "Par valsts noslēpumu" 13.panta ceturtais daļas atbilstību 106.pantam un 96.pantam

Satversmes 106.panta pirmais teikums noteic, ka ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai. Tiesības brīvi izvēlēties darbavietu nozīmē arī tiesības saglabāt esošo darbavietu. Šī tiesība aizsargā personu pret visām valsts darbībām, kas šo izvēles brīvību ierobežo. Taču šīs tiesības var ierobežot likumā noteiktā kārtībā tajos gadījumos, kad to prasa ļoti svarīgu sabiedrības interešu aizsardzība un tiek ievērots samērīguma princips.¹²

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka pieeja valsts noslēpumam nav jebkura cilvēka tiesība, tā ir speciāla tiesība, kuru var iegūt tikai konkrēta persona uz noteiktu laiku un kuras iegūšana saistīta ar valsts pamatpienākumu – nacionālās drošības garantēšanu. Līdz ar to nevar uzskatīt, ka personai ir „tiesības un likumiskās intereses” iegūt tādu informāciju, kas ir likumā noteiktā kārtībā atzīta par valsts noslēpumu.¹³ Ievērojot minēto, personai nav tiesības un likumiskās intereses iegūt šāda veida informāciju, pat ja no tā ir atkarīga personas karjeras izvēle un plašākā mērā personas tiesības uz privāto dzīvi.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa praksē ir piekritusi, ka Konvencija negarantē personām tiesības uz pieeju valsts noslēpumam. Tomēr Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā praksē arī ir atzinusi, ka atteikums izsniegt speciālo atļauju var nopietni ietekmēt personas stāvokli, liedzot ieņemt amatu, ko persona ir iepriekš ieņēmusi vairāku gadu garumā un attiecīgi radot personai mantiskus zaudējumus.¹⁴ Attiecīgi ir konstatējams, ka personai piešķirtas atļaujas anulēšana ietekmē personas tiesības saglabāt esošo darbavietu, un šādos gadījumos var runāt par personas 106.pantā noteikto tiesību aizskārumu. Vienlaikus nevar apšaubīt, ka valsts drošība ir būtiska leģitīma interese, kas var

¹¹ Sk. piemēram, Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija sprieduma lietā Nr.2011-21-01 9.punktu un 2013.gada 10.maija sprieduma lietā Nr.2012-16-01 31.5.punktu.

¹² Satversmes tiesas 2003.gada 23.aprīļa sprieduma lietā Nr.2002-20-0103 3.punkts.

¹³ Turpat, 2.punkts.

¹⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016.gada 21.jūlija sprieduma lietā *Petrova v. Bulgārija*, Nr. 57148/08, 31.punkts.

ierobežot personas tiesības, un likuma "Par valsts noslēpumu" 13.panta ceturrtās daļas liegums turpmāk saņemt speciālās atļaujas sasniedz izvirzīto leģitīmo mērķi.

Jāuzsver, ka arī likuma "Par valsts noslēpumu" 9.panta trešās daļas 6.punkts noteic, ka pieeja konfidencialiem, slepeniem un sevišķi slepeniem valsts noslēpuma objektiem tiek liegta personai par kuru pārbaudes gaitā ir konstatēti fakti, kas dod pamatu apšaubīt tās uzticamību un spēju saglabāt valsts noslēpumu. Ievērojot minēto, arī šobrīd papildus likuma "Par valsts noslēpumu" 13.panta ceturrtajā daļā ietvertajam aizliegumam, jebkurā gadījumā ir paredzēts pienākums izvērtēt personas uzticamību un spēju saglabāt valsts noslēpumu pirms speciālās atļaujas pieļaipei valsts noslēpumam izsniegšanas. Attiecīgi ir vērtējams, vai absolūts aizliegums saņemt speciālo atļauju ir vienīgais veids, kā var sasniegt leģitīmo mērķi, un vai šo leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, piemēram, nosakot periodu, pēc cik ilga laika persona var atkārtoti mēģināt kandidēt speciālās atļaujas saņemšanai. Salīdzinājumam – Igaunijas Valsts noslēpumu un ārvalstu klasificētās informācijas likuma 32.panta pirmās daļas 10.punkts noteic, ka jaunas pieļaipei izsniegšana tiek atteikta personām, kurām pēdējo 5 gadu laikā šāda speciāla atļauja ir tikusi anulēta.¹⁵

Tiesībsarga ieskatā, iepriekšēja atļaujas anulēšana ir sevišķi būtisks apstākļis, kas norāda uz personas neuzticamību vai nespēju saglabāt valsts noslēpumu. Līdz ar to, ievērojot valsts drošības interešu nozīmību un augsto uzticamības standartu, kas tiek izvirzīts personām darbam ar valsts noslēpumu saturošu informāciju, ir grūti iedomāties situāciju, kad iepriekšējs pārkāpums varētu tikt atzīts par tik maznozīmīgu, lai neietekmētu secinājumu par personas uzticamību, lemjot par jaunas pieļaipei izsniegšanu. Tomēr, tiesībsarga ieskatā, šādi izņēmumi varētu būt gadījumi, kad vēlāk ir atklāta jauna informācija, kas apliecina to, ka sākotnēji lēmumā par speciālās atļaujas anulēšanu pamatā norādītā informācija nav bijusi patiesa, vai arī atkārtotas izvērtēšanas brīdī var secināt, ka atļaujas anulēšanas pamats laika gaitā ir kļuvis nebūtisks.

Likumā "Par valsts noslēpumu" nav noteikta nekāda pārskata procedūra, kas pieļautu personām, pastāvot šādiem jauniem apstākļiem, lūgt lēmuma pieņemējus pārskatīt turpmāka tiesību ierobežojuma nepieciešamību konkrētās personas lietā. Šāda mehānisms mazāk aizskartu personas Satversmes 106.pantā noteiktās tiesības izvēlēties nodarbošanos un darbavietu. Vienlaikus, tā kā tiktu saglabāta drošības iestāžu kompetence izvērtēt konkrētās personas atbilstību pirms speciālās atļaujas piešķiršanas, joprojām tiktu nodrošināta leģitīmā mērķa – valsts drošības aizsardzība. Ievērojot minēto, tiesībsarga ieskatā, ir iespējams regulējums, kas mazāk aizskartu personas Satversmes 106.pantā kopsakarā ar Konvencijas 13.pantu noteiktās tiesības un tiesiskās intereses.

Izvērtējot, vai šādas procedūras ieviešana nesamērīgi neapgrūtinātu valsts drošības iestāžu darbu un sabiedrības intereses plašākā mērā, jāuzsver, ka

¹⁵ State Secrets And Classified Information Of Foreign States Act, pieejams <https://www.rigiteataja.ee/en/eli/515112013009/consolide> (skatīts 2016.gada 10.augustā).

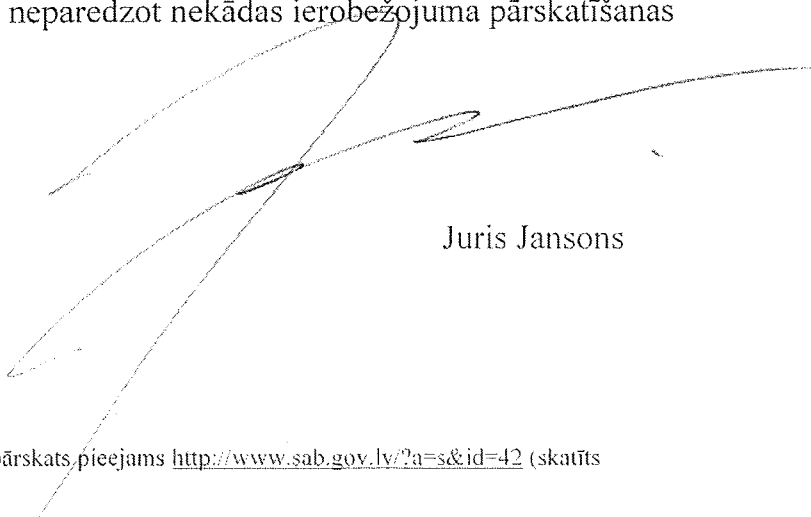
personai arī pēc pielaišanas anulēšanas joprojām saglabājas pienākums neizpaust valsts noslēpumu saturošu informāciju, līdz ar to šīs personas jebkurā gadījumā turpina būt drošības iestāžu redzeslokā. Turklāt personu loks, kam ir tikušas anulētas speciālās atļaujas valsts noslēpumam, nav tik plašs, lai pirmšķietami secinātu, ka šāda pārskatīšanas procedūra varētu sevišķi būtiski noslogot drošības iestāžu darbību.¹⁶

Apkopojot visu iepriekš minēto, ir izdarāmi šādi secinājumi. Pirmkārt, apstākļi, ka sūdzības par atteikšanos izsniegt speciālo atļauju pielaišanai valsts noslēpumam vai sūdzības par šo atļauju anulēšanu izskata ģenerālprokurors, pats par sevi nav atzīstams par Satversmes 92.panta un Konvencijas 13.panta pārkāpumu. Tomēr, tiesībsarga ieskatā, Konvencijas 13.pantam atbilstošam tiesību aizsardzības mehānismam ir jābūt pieejamam visiem, un arī ģenerālprokuroram ir jābūt efektīvi izmantojamām tiesībām pārsūdzēt lēmumu par speciālās atļaujas anulēšanu pirms amata zaudēšanas.

Attiecībā uz tiesībām iepazīties ar lietas materiāliem pārsūdzības procesā un tiesībām tikt uzklautam, tiesībsargs piekrīt, ka valsts drošības intereses var attaisnot aizliegumu izpaust personai lēmuma pamatā esošo informāciju, ja pastāv šaubas par apdraudējumu, ko šāda informācijas izpaušana var radīt valsts drošības interesēm. Tomēr, no otras puses valstij ir pienākums nodrošināt efektīvu uzklautāšanas principa ievērošanu, un gadījumā, ja praksē tiesību normas netiek piemērotas atbilstoši Satversmes tiesas iepriekšējos spriedumos norādītajiem principiem, esošais normatīvais regulējums var tikt atzīts par nepietiekamu personas cilvēktiesību aizsardzības prasībām.

Visbeidzot tiesībsargs ņem vērā, ka personai nav subjektīvo tiesību iepazīties ar valsts noslēpumu saturošu informāciju, tomēr piešķirtas speciālās atļaujas anulēšana var negatīvi ietekmēt personas tiesības saglabāt esošo darbavietu un karjeras līmeni. Tiesībsarga ieskatā, Satversmes 106.panta ierobežojumi, paredzot, ka līdz ar speciālās atļaujas anulēšanu persona var zaudēt ieņemamo amatu, ir samērīgi iespējamam apdraudējumam, ko šādas personas rīcība var radīt valsts drošības interesēm. Tomēr, tiesībsarga ieskatā, nav samērīgi noteikt absolūtu ierobežojumu personai jebkad atkārtoti pretendēt uz speciālās atļaujas saņemšanu, neparedzot nekādas ierobežojuma pārskatīšanas iespējas.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Lapiņa 67201419

¹⁶ Satversmes aizsardzības biroja 2015.gada pārskats, pieejams <http://www.sab.gov.lv/?a=s&id=42> (skatīts 12.08.2016).